

Tijd herverdelen om beter te leven

Anne Van Lancker

Europees parlamentslid

De vierdagenweek werd al een tijdje gekoesterd door de KWB, de DOMINO-groep, Agalev en enkele verlichte syndicalisten. Onder de dreiging van drastische afdankingen of vanuit een bezorgdheid voor werklozen die vandaag niet altijd vanzelfsprekend te noemen is, werd hier en daar een zeldzame CAO afgesloten. Maar sinds SP en PS hun volle gewicht achter het project gezet hebben, is het hek van de dam.

Een toverdoos of een doos van Pandora?

Delcroix en Gol bestookten de vierdagenweek direct met zwaar geschut. Wathelet noemde het gevaarlijke dagdromerij en André Leysen een "hutsepot". De CVP-top deed de PS-voorstellen af als "avonturen" en vond de SP-denkpiste "niks nieuws onder de zon". Toch kan blijkbaar niemand nog beletten dat de discussie over de vierdagenweek nu definitief gelanceerd is. Terwijl vorig jaar op het dieptepunt van de crisis links en vooral rechts pleidooien gehouden werden voor verlenging van de arbeidstijd om de concurrentiepositie van de bedrijven te versterken, is het uitgerekend in een periode van economische heropleving dat het debat over arbeidsherverdeling een nieuwe jeugd beleeft. Om evidente redenen, want niemand durft nog volhouden dat de groei wel vanzelf voor voldoende jobs zal zorgen. En steeds duidelijker blijkt dat groei om de groei leidt tot indigestie, waanzinnige verspilling van schaarse grondstoffen en rooibouw op het milieu.

Toen links in 1981 in Frankrijk aan de macht kwam, creëerde het een Ministerie van Vrije Tijd. Deze nieuwkomer was geen lang leven beschoren en worstelde bovendien met slecht geformuleerde doelstellingen, maar het was wel een symbolische heropstanding van een socialistisch gedachtegoed dat al te lang in stoffige archieven opgeborgen lag. Tientallen jaren liet de sociaal-

democratie voorbijgaan zonder te ontdekken dat de technologische vooruitgang, de verhoogde produktiviteit, de transformaties van de economie niet alleen een dreiging van werkloosheid, maar ook nieuwe vrijheden konden brengen. De pleidooien van Aznar, Rosanvallon, Gorz en anderen bleven dode letter, terwijl ook links in het beleid stereotiepe oplossingen bleef aandragen voor de werkgelegenheids crisis: meer groei, lagere loonkosten, scherpere concurrentie. Nochtans had ook Keynes -die moeilijk kan versleten worden voor "een intellectueel farfelu", zoals Michel Rocard onlangs nog opwierp in het Europees Parlement- 60 jaar geleden al voorspeld dat wij binnenkort met zijn allen gemiddeld nog 15 uren per week betaald werk zouden verrichten.

In realiteit heeft een ander soort vooruitgangdenken de geesten vergiftigd. Globalisering van de economie deed het concurrentievermogen uitgroeien tot een universeel credo, een doel op zich, schrijft de groep van Lissabon. Het beschrijft niet langer de manier waarop een bepaalde marktconfiguratie functioneert. Op het slagveld van de concurrentielogica zijn mensen, hun werk en hun tijd het kanonnavoer. Met alle gevolgen vandien: gestresseerde consumenten die in hun vrije tijd op eivolle autowegen aanschuiven naar de kust, overwerkte kaderleden die een liefdadigheidscheque overmaken aan de resto's-du-coeur, terwijl zij het wekelijks tv-feuilleton aanklikken en een kant-en-klaar-maaltijd in de magnetron schuiven. In die context is het nieuwe debat over arbeidsherverdeling erg verfrissend.

Tijd herverdelen

Eigenlijk is het woord 'arbeidsherverdeling' een al te enge benadering van dit globaal maatschappelijk project. Minder werken om beter te leven", vindt de KWB. "Chosir son temps", schrijft Martine Aubry. Daarover moet het nu

gaan. Het herverdelingsdebat werd tot nog toe vrijwel uitsluitend gevoerd op basis van een gevoel van verontwaardiging over een maatschappij-met-twee-snellheden, waarbij sommigen veel te veel moeten werken en anderen verplicht worden tot nietsdoen. Arbeid herverdelen betekent meer rechtvaardigheid. En toch dreigt in die solidariteit een kans gemist te worden, zolang herverdelen van werk gepresenteerd wordt als een opoffering, waarbij van werkenden verwacht wordt dat ze een stuk van hun arbeidstijd - en vaak ook van hun inkomen - inleveren. Met de uitspraak "Travailler à mi-temps pour vivre à double-temps", heeft Guy Aznar het venster breder opengetrokken. Niet alleen de arbeidstijd maar ook de vrije tijd herverdelen en daardoor aan iedereen het recht geven om twee levens te leiden, maakt de herverdeling minder stigmatiserend of bedreigend.

Zonder het recht op en de zin van werk voor mensen in vraag te stellen, biedt die benadering de ongelofelijke kans om ook andere dan klassieke nuttigheidswaarden te herwaarderen. Een loutere kwestie van semantiek? Misschien wel, maar toch bepaalt die woordkeuze zeer sterk de bril waardoor men kijkt en de oplossingen die worden aangereikt. Het debat zou al lang niet meer mogen gaan over de vraag of we arbeid en vrije tijd al dan niet moeten herverdelen. Waar we het nu moeten over hebben, is de vraag op welke manier herverdelen, wat de aantrekkelijkste formules zijn en wat de mensen ervan verwachten. Het is dan ook merkwaardig dat de CVP, die pretendeert de enige Vlaamse partij te zijn die menselijke waarden hoog in het vaandel draagt, zo onderkoeld op de uitnodiging reageert.

Niet zaligmakend

Natuurlijk is de vierdagenweek niet de enige formule. Herverdelen van tijd kan op vele manieren. Het globaal plan prijst naast een kortere werktijd een reeks andere vormen van arbeidsverdeling aan in het kader van de bedrijfsplannen: afwisselende periodes van loonarbeid en vrije tijd of onbezoldigd werk zoals loopbaanonderbreking, sabbat- en kredietjaren. Ook brugpensioenen, verlengde leerplicht, in- en uitgroei banen hebben het werk zeker en vast herverdeeld.

Syndicalisten (en feministen) doen vaak neerbuigend over deze individuele formules van arbeidsherverdeling. Toch zijn het waardevolle initiatieven in de huidige omstandigheden. Wij leven immers in een situatie die aan het absurde grenst. Mensen werken zich uit de naad tussen hun 25e en 55e levensjaar; net de periode dat ze meer tijd zouden willen vrijmaken voor bijscholing of de opvoeding van kinderen. Vrouwen lossen dat tijdsprobleem nu op door deeltijds te gaan werken of loopbaanonderbreking te nemen, nog te vaak met alle professionele en inkomensproblemen vandien.

Pluspunten, vragen en twijfels

In deze context is de vierdagenweek een aantrekkelijke en praktische vorm van herverdelen van tijd, die toelaat dat op een menselijke manier gewerkt en geleefd wordt, terwijl er meteen ook banen vrijkomen voor diegenen die tot nog toe vruchteloos naar een job zoeken. De vierdagenweek kan een project voor een betere samenleving worden dat gemakkelijk te begrijpen is en mensen veel voordelen biedt: een dag niet in de file of op de stampvolle trein, zoon of dochter voor een keertje niet naar het dagverblijf, uiteindelijk die wastafel hersteld, tijd om de gemeenteraad voor te bereiden, een taal- of computercurcus te volgen of bodeschappen te doen... Het zal wellicht veel mensen kunnen verleiden, zeker als de rekening van de fiscus wat lichter wordt en een aantal kosten kunnen uitgespaard worden.

Piere Larrourou, de Franse goeroe van de vierdagenweek, ziet ook voordelen voor het bedrijfsleven. Minder absentisme, gemotiveerd personeel, jonge en dus goedkopere werkrachten bij de nieuwe aanwervingen. De produktiviteit van het bedrijf kan er alleen maar op verbeteren. Toch blijven er heel wat vragen over wanneer de vierdagenweek concreter wordt ingevuld. Vier dagen werken voor het loon van vijf dagen kan niet, zeggen de bedrijfsleiders. Maar loonverlies voor één dag is eveneens onmogelijk. Om het loonverlies voor de werknemers of de meerkosten voor de bedrijven te compenseren, worden nieuwe en oude formules gelanceerd: de tweede cheque, verminderde sociale zekerheidslasten, fiscale aftrekken.

Wie zal dat betalen? De discussie over het terugploegen van uitkeringen, nieuwe inkomsten via vermogensbelastingen, energietaxen of verbruikerstaxen op luxe- en milieubelastende producten, is nog lang niet beslecht. Bezwaren worden geopperd rond het veronderstelde tekort aan gekwalificeerde mensen om de vrijgekomen plaatsen op te vullen, of rond het gevaar van toenemende flexibilisering van het werk, meer nachtwerk, meer ploegen, meer weekendwerk. En kunnen mensen wel creatief omspringen met meer vrije tijd, zullen de overuren en het zwartwerk niet automatisch toenemen? Belangrijke vragen die illustreren dat herverdelen van werk en vrije tijd geen eenvoudige rekenoefening is.

Over sterren en toekomst

Agalev reageerde alvast enthousiast op de SP-voorstellen. "Er is nu reeds een virtuele meerderheid in het parlement om de vierdagenweek in te voeren", zo klonk het. De SP reageerde afwijzend tegenover zo'n parlementaire frontvorming. Een nieuwe visie op werk en tijd proclameert men niet bij wet of decreet. Het veronderstelt een diepgaande mentaliteitswijziging en een *stevig platform*. Het debat over 'gekozen tijd' mag geen salondiscussie zijn, maar moet met mensen op het terrein worden gevoerd. Daarom zendt de SP haar zonen en dochters uit, niet alleen naar werknemers en werkgevers in bedrijven, maar ook naar werklozenwerkingen, gezinsorganisaties en vrijetijdsgroeperingen.

Als de idee ook moet gedragen worden door de werknemers, dan moet daarover onderhandeld worden. Vakbonden en werkgeversorganisaties zijn het over dit principe eens. Maar daarmee is succes nog allerminst gewaarborgd. De werkgevers zwaaien nog steeds met de verslechterende concurrentiepositie. Arbeidstijdregelingen moeten op maat zijn van de bedrijven en het mag niet meer kosten, vinden ze. Daarnaast moeten de loonkosten omlaag, de flexibiliteit omhoog. De vakbonden van hun kant hebben in deze onderhandelingsronde al hun pijlen gericht op werkgelegenheid. De vierdagenweek werd bij de interprofessionele top van ABVV en ACV weliswaar sympathiek onthaald, maar onmiddellijk in een (ver?) toekomstperspectief gezet, als 'een ster

die ons door de woestijn gidst'.

De voorzichtige houding van de bonden wordt wellicht gevoed door de scepsis van vele centrales, waar een ambitieuze arbeidsduurverkortings afgedaan wordt als "onhaalbaar" en bovendien "niet gewenst door de leden". Bovendien lijkt in de huidige situatie een substantieel centraal akkoord nauwelijks haalbaar. Het ABVV eist dan ook eerst een wettelijke veralgemening van de 38-urenweek. Daarna kan in sectoren en bedrijven onderhandeld worden over verschillende formules binnen de vierdagenweek.

Daarmee komt de bal toch weer eerst in het politieke kamp te liggen. Het uitblijven van concrete resultaten van herverdeling in de bedrijfsplannen, de moeilijke onderhandelingspositie van de bonden vragen wellicht om een verdergaand politiek initiatief. Want de autonomie van de sociale gesprekspartners in deze materie mag geen synoniem worden voor een oneindige verdaging.

Het project 'vierdagenweek' is er trouwens één van gedeelde verantwoordelijkheid. De politiek moet het op de agenda plaatsen en de herverdelingsoperatie financieel en organisatorisch ondersteunen. Waarom na 'Maastricht' met *begrotings- en concurrentienormen niet werken aan een werktijdverkortingsnorm* in een kaderwet die ruimte biedt voor concrete invulling in sectoren en bedrijven? En waarom niet leentje-buur spelen? In de Europese Gemeenschap werken vandaag nog zowat 11 miljoen mensen langer dan 48 uren per week, wat meer is dan de maximale arbeidsduur, vastgesteld in de Europese richtlijn over de arbeidstijd. Terwijl de productiviteit sedert 1983 jaarlijks met 2% gestegen is, is de gemiddelde werktijd met nauwelijks 1 uur gedaald. In Groot-Brittannië en Ierland wordt vandaag zelfs langer gewerkt dan vroeger. Ondertussen wachten 18 miljoen officieel geregistreerde werklozen en wellicht evenveel verdoken werklozen om te mogen meedoen. De Nederlandse FNV-bonden willen in de komende CAO-onderhandelingen ijveren voor een vierdaagse werkweek, in de Duitse Volkswagenbedrijven is ze een feit. In Frankrijk laaide onder de socialistische regering de discussie over de vierdagenweek hoog op. Misschien is de tijd binnenkort rijp voor een Europees charme-offensief.